

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in .

Citation for the original published paper (version of record):

Smedberg Bondesson, A. (2017)

Grannspråksdidaktik och grannspråskommunikationi lärarutbildningarna.

Högskolepedagogisk debatt, (2): 21-28

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-17701>

Gransspråksdidaktik och gransspråkskommunikation i lärarutbildningarna

Anna Smedberg Bondesson

Skandinavisk språkförståelse – en utopi?

I den dansk-svenska tv-serien *Bron/Broen*, som började sändas i september 2011 med en andra säsong 2013, en tredje hösten 2015 och en planerad fjärde och sista våren 2018, har man inom handlingens ram skapat en osannolik illusion om att kommunikationen svenskar och danskar emellan oftast sker helt problemfritt, vilket framstår som en önsketänkt utopi. Samtidigt är samma kommunikation textad på de respektive språken för tv-tittarna, vilket effektivt krossar utopin innan den ens blir till som skildrad värld. För att beskriva den fiktionaliserade *Bron/Broen* som utopiskt iscensatt verklig plats fungerar Michel Foucaults begrepp *heterotopi* särdeles väl.

Heterotopier är ”ett slags mot-platser, ett slags reellt förverkligade utopier i vilka de verkliga platserna, alla de andra verkliga platser som man kan finna i kulturen, på samma gång representeras, motsägs och kastas om”, som det heter i Foucaults klassiska föreläsning om andra rum, ”Des espaces autres” från 1967, här översatt av Jonas (J) Magnusson. Den fortsätter:

”Platser av detta slag befinner sig utanför alla platser, även om det kan vara möjligt att peka ut deras lokalisering i verkligheten. Eftersom dessa platser är absolut annorlunda i förhållande till alla de platser som de reflekterar och talar om, skall jag, för att kontrastera dem mot utopierna, kalla dem heterotopier” (Foucault 2008: 252).

Heterotopin kan liknas vid en spegel, inklusive ram, rygg och repor i glaset, som reflekterar antingen en utopi eller en dystopi. Heterotopin *par excellence* är en båt eller ett skepp, en plats utan plats, som sluter sig om sig själv, samtidigt som den är öppen för havets åtminstone skenbara gränslöshet.

Den verkliga bron, i det här fallet Öresundsbron, är däremot ingen heterotopi.

Istället skulle jag vilja föreslå att vi tar den lingvistiska termen *diatopi* i bruk. Begreppet fungerar i analogi med det betydligt vanligare *diakroni*. Om diakroni betyder genom tid (grekiskans *dia + kronos*) betyder diatopi helt enkelt genom plats (*dia + topos*). Normalt används det för att beskriva dialektala skillnader rent geografiskt. Om diakronin visar på språkets förändringar i tiden, visar diatopin på dess förändringar i rummet. Genom platsen bör vi färdas för att kunna förstå.

Om heterotopin är en spegel och vad den lockar, skrämmer eller gäckar människan med, är diatopin istället ett fönster, genom vilket man kan se. Glasrutan är närmast osynlig – så små kan nämligen de närinternationella skillnaderna mellan här och där synas oss! – men den kan ändå beröras med handen och man kan inte slå igenom den utan att skära sig så att det kommer blod och man måste plåstras om. Man kan visserligen se rakt genom glaset, men när man ska färdas genom diatopin, måste man först öppna fönstret ordentligt.

Tv-serien *Bron/Broen* börjar med ett lik hugget i två delar – den ena på den danska och den andra på den svenska sidan. Det är därför de är så illa tvungna att samarbeta, oavsett om de vill det eller inte, Saga och Martin. På samma sätt är vi i Norden tvungna, i kraft av Helsingforsavtalets artikel 8, att undervisa i ”språk, kultur och allmänna samhällsförhållanden i de övriga nordiska länderna, inbegripet Färöarna, Grönland och Åland”,

oavsett om vi vill det eller inte

(<https://www.norden.org/sv/om-samarbejdet-1/nordiska-avtal/nordiska-avtal/grundavtal/helsingforsavtalet>).

Från grannspråk till främmandespråk?

För knappa femtio år sedan undersökte den norsk-amerikanske sociolingvisten och språkhistorikern Einar Haugen danskars och svenskars ömsesidiga uppfattning om och förståelse av varandras språk. Han kom fram till att relationen var symmetrisk i betydelsen att svenskar förstod danskar lika bra som danskar förstod svenskar (Haugen 1966).

I Lundaforskarna Lars-Olof Delsing och Katarina Lundin Åkesson's internordiska språkförståelseundersökning (INS) nästan fyrtio år senare framkommer det att förståelsen har försämrats och att relationen har blivit asymmetrisk. Danskarna är nu lite bättre på att förstå talad svenska än vad svenskarna är på att förstå talad danska. Lättast har danskar och svenskar för att förstå norska, något de väl knappast har blivit sämre på nu när hela Norden följer den norska ungdomsserien *Skam*, medan norrmännen är bäst på att förstå både danska och svenska (Delsing & Lundin Åkesson 2005).

Mari Baquin och Robert Zola Christensen fick en del medial uppmärksamhet, inte minst i Danmark, för artikeln "Dansk og svenk – Fra nabosprog til fremmedsprog", när den publicerades i *Språk i Norden* 2013. Med fäste i en undersökning av hur gymnasieelever i Malmö och Köpenhamn själva upplever den ömsesidiga muntliga språkförståelsen vid Öresund, anser Baquin och Zola Christensen att danskan och svenskan nu ligger så långt ifrån varandra att det är dags att överväga om vi inte borde gå från att kalla dem för grannspråk till att istället kalla dem för främmandespråk. De skriver: "Det kan altså godt være, at dansk og svensk geografisk og generisk set er na-

bosprog, men hvad nu, hvis vi ikke forstår hinanden i praksis?” (Baquin & Zola Christensen 2013: 53).

Det hela mynnar ut i ett positivt förslag som går ut på att se glaset som halvfyllt istället för halvtomt: ”I stedet for at sige, at der er tale om et nabosprog, man burde forstå, kan vi sige, at der er tale om et fremmedsprog, der er let at lære” (Baquin & Zola Christensen 2013: 65).

Från bildning till kommunikation

Det kvalitetshöjande projektet Grannspråksdidaktik och grannspråkskommunikation i lärarutbildningarna delar namn och syfte med ett nordiskt nätverk och treårigt Nordplus-projekt med medlemmar från KU och UCC i Danmark, HiOA i Norge, Islands universitet samt LU och HKR i Sverige. Syftet är att stimulera lärarutbildningarnas internationalisering genom att stärka grannspråksundervisningen. Detta syfte vilar i sin tur på en övertygelse om att det är hög tid att se glaset just som halvfyllt istället för halvtomt.

Det behöver emellertid inte innebära att vi talar om ett främmandespråk istället för ett grannspråk. Tvärtom menar vi att det är just de närinternationella och förhållandevis små skillnaderna språken och kulturerna emellan, som gör dem alldeles extra intressanta. Samtidigt berikar de när- och fjärinternationella perspektiven varandra ömsesidigt. Det flerspråkiga och det grannspråkliga kan alltså stärka varannat, i kraft av en ökad nyfikenhet för all sorts språklig och kulturell differens.

Vad det däremot innebär är att vi går från en syn på grannspråk som uteslutande bildning och kunskap till en syn på samma grannspråk som snarare förhöjd och förfinad kommunikationsmöjlighet.

Detta får naturligtvis helt avgörande konsekvenser för vad det är för slags grannspråksundervisning vi ska stärka. Detta och mycket annat har vi diskuterat på de tvådagars nätverksträffar i Nordplusprojektet som vi hittills har haft (ht16 i Lund – vt17 i Oslo), som har gått ut på att i tre formerade arbetsgrupper (en som arbetar med gemensam sommarkursmodul, en som arbetar med de administrativa ramarna och en som koncentrerar sig på utbytesmodellen) förfina våra grannspråksstärkande strategier och planera för konkreta strukturella och innehållsrika förändringar.

Språkhistoria och dialektologi i all ära, men vad vi främst utvecklar med sikte på såväl gemensam nordisk sommarkurs som ett ökat student- och lärarutbyte på tvärs av länderna, är moduler som startar i den samtidskulturella änden. I det perspektivet blir just *Bron/Broen* och *Skam* liksom undersökningar av dansk, norsk och svensk humor helt centrala element och tacksamma verktyg att arbeta med.

Från mål till medel

I själva verket är grannspråken som sådana extremt tacksamma verktyg att arbeta med. Detta ser man när man lämnar idén om grannspråket som ett självändamål därhän. Då inser man att grannspråket istället kan fungera som ett medel och en utmärkt genväg till en ökad språklig och litterär medvetenhet, samtidigt som språkvetenskapen och litteraturvetenskapen möts i fruktbar förening.

Ett bra exempel på vår kvalitetshöjande grannspråksundervisning är därför ett moment som jag prövade redan under mina år som svensklektor i Köpenhamn och som jag nu ytterligare har förfinat. Det går ut på att studenterna i små grupper och under lektionstid får sitta och tillsammans översätta korta lyriska texter från svenska till danska, som de sedan får läsa upp

högt i klassen och då också redogöra för hur de tänkte, vilka problemen var och hur de försökte lösa dem.

Om de själva i arbetet får upptäcka att de till exempel måste ändra på ordföljden i översättningen, är chansen att de intresserar sig för den bakomliggande grammatiska förklaringen hundraprocent större än om man hade börjat i grammatikämnen. Det är alltid lika spännande att vara med här, när vi så snabbt och enkelt hamnar mitt i en förhöjd uppmärksamhet på språkets och litteraturens alla nyanser och finesser (Smedberg Bondesson 2014: 18ff; 60ff).

Levande undervisningsmaterial

Min vän och före detta kollega i Köpenhamn Tina Høegh är numera lektor vid Syddansk Universitet. År 2008 försvarade hon avhandlingen *Poetisk pædagogik. Sprogrytme og mundtlig fremførelse som litterær fortolkning: forslag til ny tekstteori og til pædagogisk refleksion*. I hennes forskning blir det muntliga framförandet en konkretiserad tolkning av en text, ett muntligt objekt i tid och rum, lektionstimmen och klassrummet, som alla kan förhålla sig till och nästan fysiskt beröra, diskutera, vara eniga med eller kritisera. I sin artikel "Mundtlig fortolkning – kreativ praksis i litteratur- og sprogundervisning" från 2012 skriver hon:

"Ved at give plads for sansning, observation, beskrivelse og æstetisk erfaring kommer andre kompetencer i funktion i klassens arbejde end de vanligt intellektuelle, fordi det er en anden slags erfaringsbaseret undervisning end den der er praktiseret gennem mange år: det er fænomenologisk baserede grunderfaringer vi søger" (Høegh 2012: 16).

När jag bad Tina Høegh att komma och föreläsa för vår svensk-ämnegrupp den 17 maj 2017 i Kristianstad, vilket hon också gjorde, förvandlades hon till ett levande undervisningsmaterial i flera bemärkelser. Hon demonstrerade hur mycket det muntliga framförandet betyder för tolkningen och hur mycket tolkningen betyder för det muntliga framförandet genom att läsa upp en och samma text på tre olika sätt och låta oss fundera över skillnaderna och deras olika förklaringar och innebörder.

Därmed levandegjorde hon både texten och de olika tolkningarna. Samtidigt levandegjorde hon på en metanivå sin egen forskning. Och slutligen levandegjorde hon för oss vad det faktum att hon talade och läste danska för oss svenskar innebar genom att på det här sättet förkroppsliga ett grannspråkligt ljud- och textmaterial som fyllde rummet och tiden och pappret framför våra ögon.

När vi inom ramen för ambassadörsmodellen, ett pilotprojekt som vi har fått Nordplus mobilitetsmedel till, skickar och tar emot grannspråksambassadörer det kommande läsåret, är tanken också här att dessa studenter, samtidigt som deras uppgift är att förbereda, redogöra på plats och rapportera om sina egna grannspråksförväntningar och faktiska erfarenheter och insikter, ska komma att utgöra just levande undervisningsmaterial i den nya kontext där de tillfälligt hamnar.

På så sätt får alla maximalt ut av utbytet, också de som inte åker någonstans själva. Utöver att de redan genom att öppna munnen och tala blir till muntligt grannspråksmaterial, tänker jag mig att de också ska kunna delta aktivt i undervisningen och därmed tillföra den ett perspektiv utifrån: gör ni likadant och/eller hur gör ni i er lärarutbildning med det ena eller andra momentet och/eller med helt andra moment som vi inte har? Har vi samma mål och syften?

För att återknyta till fönstermetaforen i min definition av begreppet diatopi, ett begrepp som jag ser som högst användbart här: om vi bara öppnar fönstret ordentligt först, det vill säga medvetandegör för oss själva och varandra vad vi sysslar med, hur vi gör det och varför, kan vi sedan resa och växa i vår rörelse *genom* den grannspråkliga erfarenhetens plats och komma ut på andra sidan, inte bara oskadade utan på riktigt berikade.

Referenser

Baquin, M., & Zola Christensen, R. (2013). Dansk og svenk – Fra nabosprog til fremmedsprog. *Språk i Norden* 2013. Tillgänglig: www.css.lu.se/uploads/media/Danskogsvensk.pdf Accessdatum: 2017-07-18.

Delsing, L-O., & Lundin-Åkesson, K. (2005). *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. TemaNord/Nordiska Ministerrådet.

Foucault, M. (2008). Andra rum. *Diskursernas kamp. Texter i urval av Thomas Götselius och Ulf Olsson*, Stockholm/Stehag: Symposion.

Haugen, E. (1966). Semicommunication. The language gap in Scandinavia. *Social Inquiry*, vol. 36, 1966:2.

Høegh, T. (2012). Mundtlig fortolkning – kreativ praksis i litteratur- og sprogundervisning, *Acta Didactica Norge*, vol. 6, 2012:1, art. 4.

Smedberg Bondesson, A. (2014). *Ditt språk i min mun. Grannspråkets glädje och gagn*. Göteborg & Stockholm: Makadam.